

Komintern ya da dünya komünist partisi

Sungur Savran

“Dünya devrimi” kavramı, Trotskiy’in özgün bir fikri değildir. Lenin Rusya devrimci Marksizminin ustası olduğu ölçüde onun kavramıdır. Daha önce, Büyük Ekim Devrimi’ni incelerken, önce Lenin’in 1917 Nisan ayında, sonra Trotskiy’in aynı yılın Mayıs ayında sürgünden devrimin ateşi içindeki Rusya’ya ayak bastıklarında, işçilere ilk hitaplarını, elbette birbirlerinden habersiz, “yaşasın sosyalist dünya devrimi!” sloganıyla bitirdiklerini vurgulamıştık.¹ O kadar kendiliğinden, o kadar doğal ortaya çıkmıştır bu fikir birliği. Çünkü “dünya devrimi” Marksizmin merkezi bir kavramıdır. Programının üç ana odağından biridir. Programın temel hedefi, elbette sınıfsız toplumdur. Oraya giden yolda temel uğraklar ise proletarya diktatörlüğü ve dünya devrimidir.

Bürokrasinin işçi devletinin kendi içinden büyüyüp siyasi iktidarı adım adım gasp etmesinden sonra eline geçirdiklerini muhafaza etmek amacıyla muhafazakâr, daha az riskli “tek ülkede sosyalizm” fikrini Marksizmi tanınmaz hale getirecek biçimde Bolşevik Partisi’nin eski programının yerine koymasına kadar, “dünya devrimi” Marksizm için bu kadar doğal bir şeydi. Astronomide yer

¹ “80 Yıla Bedel 8 Ay: Büyük Ekim Devrimi”, *Devrimci Marksizm*, sayı 32-33, Sonbahar-Kış 2017.

çekimi, fizikte partikül, kimyada element, biyolojide gen ne kadar doğal, ne kadar işin özünden kavramlarsa, Marksizmin siyasi teorisi ve programında “dünya devrimi” o kadar doğal, tartışılmayacak, merkezi bir kavramdı. Şimdi de öyledir. Çünkü bunun değişmesini gerektirecek gelişmeler olmamıştır. Tam tersine, emperyalizmin sermayeyi ve onunla birlikte üretici güçleri ve bu arada işçi sınıfını uluslararasılaştırması ile el ele, “dünya devrimi” programatik geçerliliğini yitirmek bir yana, tam tersine daha da geçerli hale gelmiştir. Devrim, elbette tek bir günde değil, zamana yayılmış biçimde, ya dünya devrimi olarak zaferini güvence altına alacaktır, ya da sonunda, belirli ülke ve bölgelerde ne kadar direnirse dirensin, yenilecektir. Zafer kutlamalarının esas zemini Tevfik Fikret’in deyişyle “rûy-ı zemîn”dir, yeryüzdür!

Neden böyledir? Yalın bir şekilde söyleyecek olursak, Marksizmin varlık nedeni olan komünizm kapitalizmin tarihi gelişmesinin ürünüdür, kapitalizm ise kendi gelişmesi içinde bir dünya sistemi haline gelir, bütün ulusları ve ülkeleri birbirine bağlar ve muhtaç hale getirir de ondan. Kapitalizm dünya çapında bir sistem haline gelmişken, komünistler onun geçmiş ve daha ilkel biçiminin özelliği olan yalıtılmış bir ulusal ekonomiye geri dönmeye kalkışır, olacak olan, kapitalizme geri dönüşür. ² Kapitalizmi nihai yenilgiye uğratabilmek için ondan daha üretken olması gereken bir üretim tarzı, komünizm, daha geri düşerse ayakta duramaz. Bu yüzden, proleter devrimi, somut politik gelişmesi ne denli dolambaçlı ve ne denli uzatılmış olursa olsun, dünya devrimine dönüşecek ve en azından belirli ülkeleri proletaryanın iktidarı altına sokacak yolu bulamazsa, nihai zaferine kavuşmuş olamaz, geri dönüşler her zaman mümkündür. 1960’lı ve 70’li yıllarda “dünyanın üçte birinin sosyalizm altında yaşadığı” fikri, sosyalistlerin övünmek için sık sık tekrarladığı bir fikirdi. O dev yapıların, o işçi devletlerinin yerinde şimdi yellere esiyor. Trotskiyi uyarıyordu. Ama o, Marksistler için inanılmaz “tek ülkede sosyalizm” fikrine inanmış “milli komünist” kadrolar oralı bile olmuyorlardı. Dünya devrimi olamayan devrim yenilir. Biz Ekim devrimini,

2 Marx, Engels ve Lenin için dünya devrimi kavramının neden merkezi hedef olduğunu, tek tek alıntılarla, *Praksis* dergisinde yayınlanan bir yazımızda anlatmıştık. “Marksizmin Öteki Ölçek Tartışması: ‘Tek Ülkede Sosyalizm’ mi, Dünya Devrimi mi?”. Tipik bir vakayı anekdot olarak tarihe kaydetmeden geçmeyelim. *Praksis* Yayın Kurulu, Marksist teoride güncel olarak “ölçek sorunu” üzerine hazırladıkları sayıya bir de “tek ülkede sosyalizm” ile “dünya devrimi” etrafında dönen bir tartışmayı katmak gerektiği konusunda (bizce bütünüyle doğru olan) bir fikre ulaştığı için bizden ve Stalinist cemahtan birer yazı talep etti. Stalinist cemahtan nedense böyle bir yazı yazılmadı. Biz, solda “dünya devrimi” kavramının ne kadar büyük bir önyargı ile ele alındığını, nasıl “Troçkist” bir kavram olarak görüldüğünü bildiğimizden, yazıda Trotskiyi’den hiçbir argüman kullanmadık. Her şey Marx, Engels ve Lenin’in mebzul sayıda alıntı ile desteklenen temel görüşlerinden hareketle anlatılıyordu. Trotskiyi’in yapıtları sadece bazı Lenin alıntılarının kaynağı olarak dipnotlarında kullanıldı. Buna rağmen, hakemlerden (yani yazıyı dergi adına akademik açıdan değerlendirenlerden) biri, raporuna, yazının “Troçkist görüşün sağlam bir savunusu” olduğunu yazabildi. Tabii, bu önyargılı bakış açısının bizim için beklenmedik bir kazanımı var: Marx, Engels ve Lenin, tarih mahkemesine Trotskiyi’in tanıkları olarak gelmişlerdi!

tarihteki yerine, tam da “dünya devriminin, sonunda başarısız olan başlangıcı” olarak yerleştiriyoruz.³

Marksizm için programatik hedef dünya devrimi ise, yani dünya çapında proletarya iktidarı ise, o zaman bu hedefi gerçekleştirecek bir araca ihtiyaç duyulacağı açıktır. Modern dünyada iktidar mücadelesinin aracı, bütün sınıflar için siyasi partidir. O halde Marksizm için de dünya devrimi uğrunda savaşmak amacıyla gerekli olan, bir dünya partisidir. Bir ülkede proleter devrimi yapmak için ülke çapında faal bir devrimci partiye ihtiyaç varsa, dünyada devrim yapmak için de bir dünya partisine ihtiyaç vardır. Elbette, ulusal devletler çapında bölünmüş bir siyasi iktidar yapısının var olduğu karmaşık bir dünyada ülke partileri ile dünya partisi **yapıları ve işleyişleri bakımından** özdeş olmak zorunda değildir. Buna ileride başka yazılarda döneceğiz. Ama dünya partisi, dünya devriminin zaferi için zorunlu bir kaldıraç olarak belirlemektedir.

İşte bundan dolayıdır ki, **bütün büyük Marksistler**, siyasi hayatları boyunca hep Enternasyonallerin kuruluşunda ve inşasında faal olmuşlardır. Ufuklarını asla tekil ülkelerdeki ulusal partilerle sınırlı tutmamışlardır. Esas olarak Marx, ikinci sırada Manchester’den Londra’ya geldikten sonra Engels, Birinci Enternasyonal’in (1864-1876) düpedüz önderleridir. Engels, daha sonra, İkinci Enternasyonal’in (1889-1914)⁴ manevi önderi konumundadır. Lenin ve Trotskiy, Ekim devriminden sonra, savaşla birlikte iflas etmiş olan İkinci Enternasyonal’in yerine, bundan tam yüz yıl önce, **devrimci Rusya bir iç savaşın pençesinde kıvranırken**, geleceği bile belirsizken, Üçüncü (Komünist) Enternasyonal’i, yani Komintern’i (1943-1919) kurmuşlardır.⁵ Trotskiy, Üçüncü Enternasyonal’in 1930’lu yıllarda

3 “80 Yıla Bedel 8 Ay”, a.g.m.

4 Engels’in kuruluşuna katkıda bulunduğu İkinci Enternasyonal’in önderliğinin ezici çoğunluğu, bilindiği gibi, 1914’te Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, proletarya enternasyonalizminin bütün ilkelerini ayaklar altına alarak (birkaç istisna dışında) her ülkede kendi burjuvazisini desteklemiştir. Dolayısıyla, Marksistler açısından bir Enternasyonal karakterini yitirmiştir. Ancak, bu örgüt, savaş bittikten sonra toparlanmış ve yeniden örgütlenerek bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Bugün kapitalist düzenin bir parçası olarak dünya çapında Sosyalist Enternasyonal adı altında varlığını sürdüren, Türkiye’den CHP ve HDP’nin üyesi olduğu bir yapıdır. Enternasyonal kavramının tanımlayıcı öğeleri açısından bir zombi karakteri taşır. Biz bu “Enternasyonal”e üye partilerin çoğunluğunu “sosyal kapitalist” olarak, çok küçük bir azınlığını ise (burada en ilginç güncel örnek Britanya’nın İşçi Partisi’dir), Lenin’i izleyerek, “burjuva işçi partisi”, yani burjuva düzenine bütünüyle tutsak olmuş, onun ötesine geçme çabası içine girmesi ihtimali olmayan ama işçi partisi karakterini bir ölçüde sürdüren partiler olarak niteliyoruz. Bu konuda ayrıntılı, ama biraz eskimiş bir analiz için *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri* başlıklı kitabımızın (4. Basım, İstanbul: Yordam Kitap, 2016) son bölümüne bakılabilir.

5 Tekrarlamaktan yorulmayacağız: Komünist Enternasyonal’in iki önderi olduğu, Trotskiy’in de Lenin’in yanı sıra, hem Ekim devriminin, hem de Komintern’in önderi olduğu, **bizim iddiamız değildir. Komünist Enternasyonal’in kendi belirlemesidir.** Lenin’in ölümüne kadar Komintern’in başkanı, onun çok eski yakın çalışma arkadaşı olan, ama 1917’de (Kamenev ile birlikte), devrim tarihin gündemine oturunca son ana kadar yalpalamalarıyla dikkat çeken Zinovyev idi. Zinovyev o

Marksizmden koparak Sovyet bürokrasisinin dış politikasının oyuncağı haline gelmesinden sonra, Dördüncü Enternasyonal'i (1938) kuracaktır.

Küçük Marksistler ise, Enternasyonal'in olmadığı bir dünyada, yani 1943 sonrasında, bir Enternasyonal kurmaya girişmek için ellerinde her türlü olanak (bir işçi devletinde iktidar, güçlü bir ulusal parti, uluslararası itibar, başka ülkelerin işçi ve komünist hareketleriyle ilişkiler, para vb.) olduğu halde bu konuda parmaklarını bile kıpırdatmayanlardır. Milli komünizmin peygamberleridir. Mao'lardır, Ho Şi Minh'lerdir, Tito'lardır.

Bunun, 20. yüzyılın ikinci yarısında **bir tek istisnası** vardır. Dünyanın en yüksek nüfusa sahip ülkesi Çin'in, komünist hareket içinde çok büyük bir nüfuzla sahip önderi ("Büyük Dümenci") Mao milli komünizmin bataklığına saplanmışken, küçük bir ada devriminin, Küba'nın büyük Marksist önderi Che Guevara ve (onun ölümüne kadar) devrimin bir numaralı önderi Fidel Castro, **emperyalist "büyük birader" ABD'nin burnunun dibinde, bir tek şekere bağımlı geri kalmış bir ekonomiye dayanan, onca yoksullukla kıvranan** bir ülkenin önderleri sıfatıyla, devrimi dünya devrimi olarak genişletmek için⁶ savaşı ve devrimi yaymaya ve örgütlemeye çalışmışlardır. Küba devletinin gizli servisinde, başında Che'nin olduğu, başka ülkelerde devrimi tetiklemek ve zafere ulaştırmak için kurulmuş bir daire vardı. Uluslararası planda kurulan Tricontinental, OLAS ve OSPAAAL adlı örgütler ise, elbette bir Enternasyonal olmaktan uzaktır, birçok sorunla malüldür, ama dünya çapında devrimcileri örgütlemek için kurulmuşlardır.⁷ Ama Che'nin Bolivya seferinde öldürülmesinden ve Fidel'in 1968 Çekoslovakya işgalinden sonra Sovyet bürokrasisine stratejik anlamda teslim olmasından sonra bu hareket saman alevi gibi sönmüştür.

Demek ki, Birinci Enternasyonal'in kuruluşundan (1864) bugüne kadar geçen yaklaşık bir buçuk yüzyıl içinde uluslararası proletarya adına bugüne kadar dört Enternasyonal kurulmuştur. Bu yıl 100. yıldönümünü kutlamakta olduğumuz Komintern, bunlar arasında proleter devriminin dünya partisi adını hak etmek bakımından ötekilerden çok farklı bir yerdedir. Birinci ve İkinci Enternasyonneller de, bu örgütlerin içinde yer alan devrimci Marksistler açısından bakıldığında, proletaryanın dünya devrimini zafere kavuşturabilmesi amacına hizmet etmek

göreve getirilmişti, çünkü Lenin Sovyet hükümetinin başındaydı, bir de Komintern'i yönetemezdi. Trotskiy ise Kızıl Ordu'nun komutanıydı, devrimi kurtaran adamdı. Ama Komintern kendine iki fahri başkan seçecekti. **Bir değil iki.** Lenin ve Trotskiy. Önderlerini onurlandırmak için daha fazla ne yapabiliirdi Komintern?

6 Sadece Latin Amerika devrimi olarak değil. Che, Bolivya'dan önce Kongo'da elde silah çarpışmıştır. Metinde sözü edilen örgütler, biri hariç, dünya çapında iddiası olan örgütlerdir.

7 Tricontinental: Üç Kıta örgütü; OLAS: Latin Amerika Dayanışma Örgütü; OSPAAAL: Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü. Bu konuları iki yazımızda ayrıntısıyla incelemiş bulunuyoruz: "Che Guevara'nın Marksizm İçindeki Yeri", *Devrimci Marksizm*, sayı 5, Kış 2007-2008 ve "Fidel'den 'Castro'ya: Devrimci Aslanın Evcilleştirilmesi", <https://gercekgazetesi.net/teori-tarih/figidelen-castroya-devrimci-aslanin-evcillestirilmesi>.

üzere kurulmuştur. Ama birazdan kısaca üzerinde duracağımız gibi, karakterleri tam anlamıyla proleter devriminin (ya da sosyalist devrimin) dünya partisi olmaya müsait değildi. Trotskiy'in, Üçüncü Enternasyonal'in bürokratik yozlaşmasının ardından kurduğu Dördüncü Enternasyonal ise, Komintern'i yaşatmak üzere ve onun programı ve modeli örnek alınarak kurulduğu için ilk ikisinden farklıydı. Adı Sosyalist Devrimin Dünya Partisi idi. Ama o da İkinci Dünya Savaşı sonunda doğan ve esas özellikleri bakımından en azından bürokratik işçi devletlerinin 1980'li yılların sonunda ve 1990'lı yılların başında çöküşüne kadar devam eden konjonktürde önu nesnel olarak kapalı olduğu için bir kadro Enternasyonal olarak kaldı ve bölündü. Gerçek bir dünya partisi karakteri kazanamadı. Komintern, bu bakımdan diğer üç Enternasyonal'den çok farklıdır. Hem siyasi ve örgütsel karakteri açısından, hem de kitlesel etkisi bakımından **gerçek bir dünya partisi**dir. Komünist Enternasyonal'in ilk kongresinde kabul ettiği Manifesto'nun kullandığı terimle "Uluslararası Komünist Partisi"dir.⁸

Bu yazı, bu karakteri ortaya koymaya ve bir dünya partisinin kuruluş sorunlarını tartışmaya hasredilmiştir. Sovyetler Birliği'nde bürokrasinin siyasi iktidarı gasp etmesinden sonra Komintern'in nasıl bir yola girdiğini bu yazıda ele almayacağız. Yani bu yazıdaki inceleme alanımız, Lenin dönemi Komünist Enternasyonal'idir. Tarihin gördüğü en ileri proleter örgütünün celladının elinde nasıl can verdiğini ise, umuyoruz ileride, başka bir yazıda ele alma fırsatını bulacağız.

Birinci ve İkinci Enternasyonallerin mirası

Birinci Enternasyonal ya da resmi adıyla Uluslararası İşçi Birliği (bundan sonra UİB olarak kısıltacağız), genellikle beş benzemezin bir çatı altında toplandığı bir yapı olarak bilinir. Bu elbette doğrudur. UİB'in, teşbih yerinde ise "Nuh'un gemisi"ne benzeyen bileşimini, kısa süre önce bir yazımızda şöyle betimlemiştik:

Birinci Enternasyonal, çok çeşitli siyasi bakış açılarına sahip bir dizi örgütün bir araya gelmesiyle oluşmuş bir bütündü. İçinde ufku sendikacılıkla sınırlı Britanyalı sendikacılar, sadece burjuva devletine değil her türlü devlete ve siyasi faaliyetin kendisine karşı duran anarşistler, ütöpik sosyalistler, devletin kısmi reformuyla yetinerek burjuva toplumunun içinde kurtuluş hayalleri yayan "mutualiste"ler (Proudhon'cular), burjuva demokratik bir yönelişe sahip İtalyan Mazzini taraftarları, Alman Junker devletinin yöneticisi Bismarck ile flört halindeki Lassalleciler ve başka bir sürü değişik siyasi eğilim barındırıyordu. Marx'ın Birinci Enternasyonal'deki büyük başarısı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki işçi hareketine adım

8 "Komünist Enternasyonal'in Manifestosu", *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal. Belgeler*, cilt I, çev. Orhan Dilber, İstanbul: TohumYayıncılık, 1997, s. 113..

adım Marksist programı ve stratejiyi kabul ettirmiş olmasıdır.⁹

Bu, aynı zamanda, UİB'in tam anlamıyla bir parti haline gelememesinin de başlıca nedenidir. Parti demek program demektir. Bir parti, toplumdaki bölünmeler ve ayrışmalar içinde ancak sistematik bir tutum benimserse, işçi sınıfının ve onunla birlikte hareket etmesi olasılığı olan kitlelerin, yani müttefiklerinin çıkarlarını doğru biçimde savunabilir. Marx ve Engels, UİB'in politik programını adım adım örmeye çabalamışlardır. Ama her büyük adımları, anarşistler, sendikacılar, Lassalleciler ya da mutualiste'lerin engellemeleriyle karşılaşmış, Enternasyonal'in merkezi ile belirli ülkelerdeki seksiyonları arasında tutarsızlıklar doğmuş, üstüne üstlük Bakuninci anarşistlerin örgütü içten içe harap eden komploları bütün bunların üzerine tuz biber ekmiştir.

Birinci Enternasyonal, uluslararası işçi sınıfının henüz bir dünya partisi haline gelmek için siyasi bakımdan yeterince olgunlaşmadığı bir aşamada kurulmuştu. Bağrında Marksistlerin temsil ettiği devrimci proletarya politikasının yanında devrimci burjuvazinin kalıntıları olan Jakobenler, anarşistlerin ve mutualiste'lerin bakış açısına damga vuran küçük burjuva (köylü ve esnaf) çıkarları, sendikacılara yol gösteren ekonomik alana ve parlamenter politikaya hapsolmuş bir işçi sınıfı yaklaşımı vb. UİB'in politik evrenini proleter devriminden uzaklaştıran maddi olgulardı.

İkinci Enternasyonal ise **Avrupa açısından** işçi sınıfının yaşlılık hastalıklarının etkisini taşıyordu. Emperyalizmin gelişmesiyle birlikte, önce Engels'in, sonra da Lenin'in teşhis ettiği gibi, Avrupa ülkelerinde bir işçi aristokrasisi ve bu sınıf katmanının sendikal ve siyasi alanda müttefiki olan bir bürokrasi adım adım yükseliyordu. İşçi sınıfının ergenlik çağında henüz proleter siyasetine yeterince kazanılamamış unsurlarca kısıtlanan proleter devrimci politika, bu olgunluk çağında bu kez proletaryanın kendi bağrından çıkmış olan güçlerin hareketin içinde hâkim konuma yükselmesinin yarattığı engellerle karşılaşılıyordu.

İkinci Enternasyonal, Avrupa kapitalistleştikçe ve buna paralel olarak işçi sınıfı geliştikçe küçük burjuva devrimciliğinin etkisi azaldığı için Birinci Enternasyonal'e göre küçük burjuvazinin etkisinden çok daha fazla kurtulmuş olduğu için başlangıçta Marksist bir Enternasyonal olarak kuruldu. 1864'ten itibaren Marx'ın verdiği teorik ve politik savaşın meyveleri böylece toplanmış oluyordu. Ama proletarya uluslararası harekete tam hâkim olduğu anda, kendi içinden işçi aristokrasisi ve işçi bürokrasisinin ideolojisi olarak revizyonizmi ve oportünizmi çıkartıyordu.

Bunun etkileri çok ağır olacaktı: Adının konulmadığı yerlerde bile parlamentarizme saplanma, yani devrimden uzaklaşma, sendika bürokrasisinin muhafazakârlığının hareketin bütününe damga vurması, daha savaştan çok

⁹ Sungur Savran, "Bir Devrimci Olarak Marx", *Devrimci Marksizm*, sayı 35, Yaz 2018, s. 54.

önce emperyalizm karşısında sömürgeciliğin kabullenilmesi temelinde teslimiyetçi bir politika, bütün bunların sonucunda her seksiyonda gelişen (ilk bakışta Enternasyonal üyesi partilerde inanılmaz gibi görülebilecek) gizli milliyetçi eğitimler (bunlar savaş patlak verir vermez açığa çıkacaktır), partilerin önderliklerinde aynen sendika bürokrasisi gibi küçük burjuvaziye, hatta burjuvaziye özenen bir yaşam tarzı ve benzeri illetler. Bunlar İkinci Enternasyonal'ın büyük ölçüde kongrelerde alınan ve kâğıt üzerinde unutulmaya terk edilen kararlardan ibaret kalmasına, o kararların pratikte pek az anlam ifade etmesine, dolayısıyla örgütün federatif bir yapı halinde varlığını sürdürmesine yol açmıştır. Batı Marksizminde en az vurgulanan sonuçlardan bir tanesi de şudur: İkinci Enternasyonal, sömürgecilğe karşı olumlayıcı tutumu nedeniyle engin sömürge dünyasında örgütlenememiştir. Örgütlenmesi, büyük ölçüde, Avrupa ve Kuzey Amerika ile (bir de onun sınır bölgeleriyle) kısıtlı kalmıştır. Hiç kimse, sömürgelerin, kapitalist gelişmenin sınırlılığı dolayısıyla bir proleter harekete hazır olmadığını söylemesin. Komintern kurulur kurulmaz durumun nasıl değiştiğini birazdan göreceğiz.

Buraya kadar söylenenlerin yanlış bir izlenim doğurmaması için şunu vurgulayalım: Gerek UİB, gerekse İkinci Enternasyonal, devrimci proletaryanın uluslararası hareketinin temellerinin atılması bakımından tarihte çok önemli roller üstlenmiştir. İlki hem işçi sınıfının uluslararası bir partisinin büyük işçi kitlelerini somut olarak örgütleyen bir örneği olarak dünya partisinin oluşumu yolunda canlı bir örnek olmuş, hem de modern proletaryanın devrimci bilimi olarak Marksizmin işçi sınıfı saflarında yayılması bakımından çok uygun bir ortam oluşturmuştur. UİB'in içindeki bu sistematik çalışma olmasaydı, Marksizm uluslararası alanda işçi sınıfı saflarında hâkim siyasi akım haline gelemezdi. İkinci Enternasyonal ise, 1875'ten itibaren çeşitli Avrupa ülkelerinde Marx'ın ve Engels'in de katkılarıyla kurulan ulusal partilerin enternasyonalist bir çerçevede birleştirilmesi ve Marksizmin resmen uluslararası işçi hareketinin siyasi teorisi ve programı haline gelmesi açısından çok olumlu bir rol oynamıştır. Her iki örgütün de varlığı, daha sonra Komintern ile yapılacak olan atılımın önkoşullarını oluşturmuştur.

Komintern'in özgüllüğü

Komintern'i daha önceki iki deneyimden ayıran nedir ki onun bir dünya partisi karakterini fiili olarak kazandığını söylüyoruz? Her şeyden önce, şunu saptamamız gerekiyor: Marksizmin, Marx'ın kendisi tarafından ayırıcı yanı olarak sunulan proletarya diktatörlüğü hedefi, daha önceki Enternasyonallerde açık ve herkesin kabul ettiği bir hedef değildi. Komintern ise Ekim devriminin rüzgârıyla kurulduğu için, proletaryanın burjuvazinin iktidarına son verip kendisinin iktidara geçebileceği pratik olarak kanıtlandığı için, proletarya diktatörlüğünü açıkça ve ikirciksiz biçimde bayrağına yazmıştır. Bu anlamıyla tartışmasız bir programa sahiptir Komintern. Ta 1928'e, yani bürokratik yozlaşmanın başladığı bir

aşamaya kadar resmi bir programı olmaması durumu değiştirmez. Program, ilk etapta proletarya diktatörlüğünün kurulmasıdır. Bu da onun proleter devriminin dünya partisi haline gelmesini olanaklı kılan önkoşuldur.

İkinci olarak, Komintern açıkça dünya devrimini savunmaktadır; bütün faaliyetini devrimin dünya çapına yayılması hedefini gerçekleştirmeye adanmıştır. Burada zıtların diyalektiği çok önemli bir rol oynar. Tam da Komintern, uluslararası işçi sınıfı hareketinin savaş karşısında milliyetçiliğe ya da sosyal şovenizme kapılmış kanadından gürültülü bir kopuşla ayrılarak kurulduğu için, bu karşıtlık Komintern'i milliyetçiliğe karşı aşılabilir olmaktadır bir bakıma. Böylece, her bir ülke çapında proletaryanın iktidarı alması ve devrim sürecinin dünya ölçeğinde kavranması sonucunda, Komintern programatik açıdan tam anlamıyla dünya çapında iktidara talip, bütün sovyet cumhuriyetlerini birleştirecek bir parti karakterini kazanmaktadır.

Üçüncüsü, Komintern özellikle İkinci Enternasyonal'den bütünüyle farklı biçimde, onun sağ kanadına tam karşıt biçimde, emperyalizme meydan okur. Hem programatik siyasi belgeleri açıkça sömürge sisteminin sona erdirilmesi yolunda devrimci atılımları gündemine alır; hem de Bakû ve Asya halkları kongreleriyle ezilmiş dünyanın işçi, köylü ve emekçilerini emperyalizme karşı en ufak bir diplomatik dil gözetmeksizin kışkırtır.

Dördüncüsü, bunun sayesinde, Komintern emperyalizmin tahakkümü altındaki sömürge ve yarı-sömürge dünyaya hızla girmiştir. Yukarıda, sosyal demokrasi döneminde, biraz da emperyalist ülkelerin işçi aristokrasisini temsil eden kanatların sömürgeciliği örtülü biçimde onaylayan politikaları dolayısıyla, İkinci Enternasyonal'in emperyalizmin tahakkümündeki dünyada örgütlenemediğinin altını çizmiştik. Oysa Komünist Enternasyonal o ülkelerde (Çin'de, Hindistan'da, Endonezya'da, İran'da, Kuzey Afrika'da, birçok Latin Amerika ülkesinde vb.) hızla örgütlenmeyi başarmıştır. Türkiye Komünist Fırkası da dâhil olmak üzere, bu dünyanın birçok ülkesine bakın, komünist partilerinin kuruluş tarihi 1920'dir. Böylece, Komünist Enternasyonal, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya sıkışmış olan İkinci Enternasyonal'den farklı olarak gerçekten, kelimenin en somut anlamıyla bir **dünya partisi** olmaya yönelmiştir.

Beşincisi, Komünist Enternasyonal, Ekim devrimine kadar Rusya topraklarına özgü bir olgu olan Bolşevik parti kavrayışını bir dünya olgusu haline getirmiştir. 1920 yılında toplanan İkinci Kongre'de kabul edilen, Komünist Enternasyonal'e kabulün 21 koşulu, bu anlamda Bolşevizmin evrenselleşmesi yönünde çok ciddi ve eğitici bir rol oynamıştır. Marksizmi, Lenin'in katkılarıyla zenginleşmiş biçimiyle ele aldığımızda, parti örgütlenmesi alanında Bolşevizmin uluslararasılaşması ya da evrenselleşmesi, aynı zamanda proleter devriminin partisinin kendisinin dünya çapına doğru yayılması anlamına gelir.

Ama Bolşevik tarzda parti örgütlenmesinin dünya çapına yayılmasının bir başka kanalı daha vardır. Komintern, yalnızca kendine üye olan ulusal partile-

rin daha disiplinli, daha militan, daha proleter olmasını sağlamakla kalmamıştır: Kendisi, demokratik merkezîyetçi bir parti gibi işlemiş, bütün ana meselelerde Enternasyonal'in bir ortaklaşmaya ulaşması yönünde çaba göstermiş, ama farklılıklar tartışıldıktan sonra da eylem birliğini katı şekilde talep etmiştir. Yılda bir toplanan kongrelerde alınan kararların üzerine bir de günbegün karşılaşılan sorunlara elbette bir partinin cevabı olacaktır. Komintern bu cevapları kongreleri arasında daimi faaliyet halinde olan Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu (bundan sonra KEYK) aracılığıyla vermeye çalışmıştır.¹⁰ KEYK Komintern'in tarihinde büyük ağırlık taşır. Her zaman doğru kararlar verdiği söylenemez. Hatta bazen çok ciddi hatalar da yapmıştır. Ama önemli olan varlığı ve çalışma tarzıdır. KEYK'in daimi bir faaliyet içinde olması ve dünya çapında sınıf mücadelesinin önemli uğraklarında ve dönüm noktalarında bağlayıcı politik kararlar alması, Enternasyonal'in nasıl bir dünya partisi gibi çalıştığının açık delilidir. **KEYK, ulusal çapta örgütlenmiş bir Bolşevik partisinin Merkez Komitesi'nin uluslararası alandaki benzeri olmuştur.** Yani, uluslararası örgütün ulusal örgütten zorunlu bir dizi farklılığı veri iken ve dolayısıyla çalışma tarzında farklılıklar bâki iken, Komintern'in kendisi de bir Bolşevik parti olarak görülmelidir.¹¹

Bu, daha önceki iki Enternasyonal'de olanaklı değildi. UİB'in politik bileşimi buna müsait değildi. Marx, bu tür bir işleyişe ulaşmak amacıyla elinden geleni yapmıştır. UİB'in genel politik yönelişini belirleyen kongrelerinin dışında da örgütün yönetici organı Genel Konsey en azından önemli politik gelişmeler karşısında Enternasyonal'in yönelişini belirlemeye çalışmıştır. Mesela Paris Komünü üzerine bugün bizim bir kitap olarak bildiğimiz *Fransa'da İç Savaş*, aslında Enternasyonal Yürütmesi'nin (Marx tarafından kaleme alınmış) bir kararıdır. Ama bunların pratikte uygulanması, UİB'in "beş benzemez" karakteri dolayısıyla birçok engelle karşılaşıyordu. Sadece Genel Konsey kararları değil, kongre kararları bile hasır altı ediliyor, tercüme yoluyla çarpıtılıyor, bir dizi sekisyon tarafından sabote ediliyordu.

Buna karşılık, İkinci Enternasyonal'de böyle bir irade dahi yoktu. Örgütün kongreleri bile ciddi tartışmaları kısacık süreler içinde yapıyordu. Lenin döneminde Komintern kongreleri haftalarca sürmüştür. Oysa İkinci Enternasyonal, diyelim sömürgeler üzerine karar alacağı zaman buna sadece iki saatlik bir süre ayırıyordu. Ama kongrelerin ötesinde, örgütün bütünü üzerinde otoritesi olan

10 Enternasyonal'in resmi dili Almanca idi. Yürütme, geçici olarak da olsa, Moskova'ya yerleşmiş olduğu için Rusça daha da ön plana çıkıyordu. Her iki dilde de Yürütme'nin kısaltması EKKI olarak geçiyordu. Biz bunu Türkçeleştirerek KEYK (Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu) olarak kısaltacağız.

11 "Uluslararası Bolşevizm" olarak anabileceğimiz bu tür bir örgütsel yapının **somut olarak hangi mekanizmalar** temelinde işlemesi gerektiği, ilkenin kendisinden apayrı bir tartışmadır. Bu konuya ileride başka bir yazımızda değineceğiz. Ama daha bu noktada okuru uyaralım: Komintern merkezîyetçiliğinin somut işleyişi, bizce ideal olmaktan uzaktır.

bir yürütme organı yoktu. 20. yüzyılın başına gelindiğinde, örgütün sekreteri Belçikalı Emil Vandervelde idi. Ama çok önemli bir otoritesi olduğundan değil, aynen daha sonra Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişmesinde görüldüğü gibi, kıta Avrupası'nın iki devi olan Almanya ve Fransa'dan birine öncülük verilmesinden kaçınma kaygısı içinde, her ikisinin de komşusu, çokuluslu¹² Belçika'ya "tarafsız" yöneticilik verildiğinden dolayı, yani diplomatik denebilecek nedenlerle. Almanya'da Kautsky ve Bebel, Fransa'da Jaurès, Britanya'da ise Labour kendi bildiklerini büyük ölçüde okumaktadırlar. Öyleyse, ÜİB'de federatif yapı, Marx'ın iradesine rağmen, örgütün bileşiminden gelen **nesnel** bir sınır ise, İkinci Enternasyonal'de **öznel** iradi seçimler federatif işleyişte esas rolü oynamıştır.

Kısacası, gerek politik programı, gerek örgütlenme tarzı temelinde, Komintern, kendisinden önceki iki Enternasyonal'den farklı olarak, gerçek bir dünya partisi karakteri taşıyordu. Ama buna bir şey daha eklemek gerekir. O da programının uzlaşmaz radikalizmi ve örgütlenme tarzının katılığına rağmen, Komintern'in gerçek bir **kitle örgütü** karakteri taşımasıdır. Komintern partileri arasında, Sovyet Partisi dışında da, çok güçlü partiler vardır. Almanya, Fransa, İtalya (birazdan göreceğimiz gibi orada çok ciddi bir fırsat kaçırılmıştır), Çekoslovakya, Bulgaristan vb. kısa bir süre için Norveç, kuruluş anından bir süre sonra Asya partilerinin bazıları (Çin, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Japonya) ve Latin Amerika'daki partilerin bazıları (Brezilya, Meksika vb.) her ölçüye göre kendi ülkelerinin politikasına ulusal çapta müdahale edebilecek kitle partileri karakteri taşıyordu.¹³ Yani maya tutmuştur. Bunda Ekim devriminin büyük zaferinin yarattığı heyecan ve prestij dalgasının rolünün belirleyici olduğundan kuşku duyulamaz. Ama bu genel bir yasadır aslında. Devrimci partiler olağan ve sıkıcı dönemlerde değil, devrimin ayağa kalktığı, kendilerine ihtiyaç duyulduğu dönemlerde güçlüdür. Önemli olan, bu gencecik partilerin bu heyecanı kanalize etme becerisini gösterebilmiş olmasıdır. Sonucu çıkaralım: **Komintern, sadece hedeflediği varlık biçimi açısından değil, fiilen bir dünya komünist partisi haline gelmeyi başarabilmiştir.**

Komintern'i bir dünya partisi karakteri bakımından kendisinden önceki iki Enternasyonal'den ayıran, onların program ve örgütsel yapılanma bakımından bir parti olmaktan uzak olmaları ise, kendisinden sonra kurulmuş olan¹⁴ Dördüncü

12 Belçika, Fransızca konuşan bir etnik topluluk ile komşusu Hollanda halkının dili olan Felemenkçe (ya da Hollandaca) ile akraba bir dil olan Flaman dilini konuşan bir etnik topluluğun (bir büyük şirketin çıkarları dolayısıyla!) birleşmesinden oluşmuş, epeyce suni bir ülkedir. Bu iki hâkim grubun dışında küçük bir Almanca konuşan topluluğa daha ev sahipliği yapar.

13 Türkiye Komünist Fırkası bile, bir kitle partisi haline gelemese de, daha kurulur kurulmaz büyük bir saldırıya uğramasına ve daha sonra da Kemalist hareket tarafından bastırılmasına rağmen, etkisini bir miktar duyurabilmiş bir partidir.

14 Bilindiği gibi, bu ifade, gelişmelere dar bir örgütsel açıdan baktığımızda doğru değildir. Komintern'in kapısına 1943'te kilit vurulmuştur; oysa Dördüncü Enternasyonal 1938'de ilk kongresini ("konferans"

Enternasyonal'den ayıran bu sonuncusunun kitlesel bir etkiye kavuşmamış olmasıdır. Ekim devriminin burjuvazi karşısındaki zaferinin ürünü olan Komintern'den farklı olarak, Ekim devriminin kendi içinden büyüyerek dünya devriminin karşısına geçen bürokrasi tarafından kısmen yenilgiye uğratılmasının sonucu olarak ve bu yenilgiye bir çözüm olarak kurulan Dördüncü Enternasyonal kitleselleşememiş, yukarıda da belirttiğimiz gibi bir kadro Enternasyonal karakteri ile sınırlı kalmış, sonra da bölünerek potansiyelini daha da fazla yitirmiştir.

Öyleyse, bu yazının ana teması açısından durum berraktır: **Kendisi dışındaki bütün Enternasyonal deneyimlerinden farklı olarak, Lenin dönemi Komintern'i bir dünya komünist partisi ya da proleter devriminin dünya partisi karakterine uygun tek uluslararası işçi sınıfı örgütüdür.**

Marksistler için geçmişin tartışılması, hiçbir zaman bugünün ve yarının planlarından bağımsız değildir. Komintern hakkında ulaştığımız bu sonuç, bize bugünkü görevlerimiz konusunda çok ciddi ipuçları veriyor. Madem Marksizmin programı dünya devrimidir ve madem her proleter devrimi o devrimi zafere ulaştıracak bir devrimci proletarya partisini gerektirir, dünya devrimi de bir dünya partisini gerektirir. Komintern geçmişte bu gerekliliği en somut, en elle tutulur biçimde cisimleştiren uluslararası örgüt olduğuna göre, Komintern deneyimine bütün hepsinden daha fazla önem vermeli, ona yol gösteren ilkelere ve uygulamalarına (elbette bürokratik yozlaşmaya uğramasından önceki dönemin, yani esas olarak Lenin döneminin uygulamalarına) büyük bir laboratuvar gibi bakmalıyız. Komintern devrimci Marksistler için bir Kuzey yıldızı, bir pusula olmalı. Elbette, eleştirel bir değerlendirme ile, elbette Marksizmin somut durumun somut analizi ilkesini terk etmeden, elbette kendi kafamızla düşünme zorunluluğunu elden bırakmadan.

Burada ne söylendiği bazıları için yeterince açık olmadıysa, altını çizelim: “Troçkist” gelenekten gelen birçok akımdan farklı olarak, biz sadece Dördüncü Enternasyonal'in tarihi, yapısı, başarıları ve başarısızlıkları ile ilgilenmeyiz. Böyle yapmamalıyız. Dördüncü Enternasyonal ve daha sonra ondan türeyen akımlar elbette önemlidir. Ama şunu hiç unutmadan: Dördüncü Enternasyonal, Sovyet bürokrasisinin Komintern'i içinden yıkmaya girişmesine karşı, onu yaşatmak için kurulmuştur. Ondandır bir varlık nedeni yoktur. Bütün “Troçkist” akımlar Komintern'in “ilk dört kongresi”ni sahiplenir ve ona bağlılıklarını ilan ederler. Ama çoğu bunu söyler söylemez, ona sırtını döner, kendisinin nasıl daha “Dörtçü” olduğunu kanıtlamaya girişir. Bizim için **Dördüncü Enternasyonal tüevdir, Komintern asıldır.** Onun için sadece Dördüncü Enternasyonal'i incelemekle kalmayız, Komintern'i de Marksist bilimimizin büyük laboratuvarı olarak kabul ederiz.

adı altında) zaten yapmıştı. Ama bu dediğimiz gibi teknik bir anlamda örgütsel bir bakış açıdır. Komintern, Lenin ve Bolşeviklerin kurduğu Komintern olmaktan 1930'lu yılların başında çıkmıştı.

Uluslararası Bolşevizmin oluşumunun diyalektiği

Bolşevizm Rusya’da ultiimatomla kurulmadı. Lenin ve arkadaşları Bolşevizmi en kötü koşullarda, Çarlığın dehşetli baskıları altında, 1907-1912 gericilik döneminin ideolojik dağılma süreçlerine karşı mücadele ederek, iğneyle kuyu kazarak kurdular. Rusya’da Bolşevizmin kuruluşu kendine özgü bir dinamik taşıyordu. Bunun uluslararası plana transplantasyonu da elbette kolay olmayacaktı. Komintern’in önderliği, muzaffer Ekim devriminin kendisine verdiği prestijden de yararlanarak Bolşevik program, strateji ve taktik ve örgüt anlayışını dünya ölçeğine doğru yaymaya çalışırken işi hiç de kolay değildi. Özellikle İkinci Enternasyonal tarzı sosyal demokrasinin ve federalizmin kök saldıği ülkelerde insan malzemesi, politik kavrayış ve örgütsel anlayış devrimci biçimde değiştirilmeliydi. Bu, kolay bir süreç değildi. Maddeci tarih anlayışının büyük ustaları Lenin ve Trotskiy, Bolşevizmin büyük prestijine rağmen bu konuda hiçbir hayale kapılamazdı. Malzeme neyse oydu. İlkeler konulacak ama o ilkeleri uygulayacak partiler de var olan malzemeden yörgülacaktı.

Üstelik tek sorun İkinci Enternasyonal’in önderliğinin sağ politikaları veya en iyisinden önderliğin bir kısmının ortayolcu¹⁵ yönelişi karşısında devrimci bir politikayı ve disiplinli bir proleter partisi anlayışını hâkim kılmakla sınırlı değildi. Tarih çelişkilerle gelişir. Sosyal demokrasinin bataklık ortamından ikrah ile kopan birçok Avrupalı devrimci, daha Komintern kurulmadan önce dahi bir uçtan ötekine doğru savrulmuştu. Proletaryanın Rusya’da iktidara geçmesi, sovyet biçiminin proletarya diktatörlüğünün gerçek sınıf güçlerine dayalı biçimde gerçekleşmesini mümkün kılması, Ekim devriminin ardından bütün Avrupa’da devrimci atılımların patlak vermesi (Almanya, Avusturya-Macaristan, Finlandiya, İtalya, İskoçya vb.) İkinci Enternasyonal’de has devrimci duygu ve düşüncelerle

15 Ya da daha sık kullanılan terimle “merkezci”. Bu iki terim ilk kez devrimci Marksizm ile reformizm arasında kalan akımlar için kullanılmıştır, ama Marksizm ile başka akımlar arasında yalpalayan hareketler için de kullanıldığı olur. “Merkezci” terimi yanlıştır. Yanlıştır çünkü kötü bir tercüme dayandır. Terimin kökeni olan Batı dillerinde “centre” sadece “merkez” demek değildir. Aynı zamanda “orta” demektir. En popüler alanlardan birinden, futboldan örnek verecek olursak, “orta saha”nın İngilizcesi “centre field”dir. Bunun böyle olduğu bizdeki “santrfor” kelimesinden bile bellidir. “Santrfor”, forvet hattının uçlarında değil ortasında görev yapan oyuncudur. İngilizce’de “centre forward” olarak anılır, “orta forvet”. Ne derece “merkezci” rol oynayıp oynamadığı santrforundan santraforuna değişir! Kendi konumuza dönersek, bizdeki mekanik çeviri alışkanlığı, Batı dillerindeki bir terimin ilk akla gelen anlamına yaslanmak olduğu için, devrimci Marksizm ile reformizm arasında, yani ortada kalan akımların Batı dillerindeki adı olan “centrist”, Türkçe’ye “merkezci” olarak çevrilmiştir. Bu kadar düş gücü yoksunluğu ancak kötü çevirmenlerde görülür. Bu mekanik çeviri 1960’lı ve 1970’li yıllarda yapıldığında, Türkçe’de bunu karşılamak için zaten mükemmel bir terim vardı: “Ortayolcu” kendi anlamını kendi morfolojisiyle anlatan bir saydamlığa sahipti. Biz 1980’li yıllardan itibaren bu terimi kullanmaya başladık. Ama kendi yoldaşlarımızı bile hâlâ ikna edememiş gibi görünüyoruz. Ama inat edeceğiz. Çünkü “merkezci” kaçınılmaz olarak “merkezizetçi”yi hatırlatıyor, “ademi merkezizetçi”nin karşısı olarak. Dolayısıyla sadece yanlışı değil yanlışı anlamaya da müsait.

örgütlenmiş unsurların bir anlamda başını döndürmüştü. Dolayısıyla, Komintern önderliği içinde tartışılmaz biçimde ağırlık taşıyan Bolşevikler, sadece Bernstein revizyonizmi ve oportünizmi tipi sağcılıkla ya da Kautsky'nin veya "Avusturya Marksizmi" olarak bilinen akımın ortayolculuğu ile değil, bir tür ultra sol ya da aşırı sol olarak anılması gereken akımlar, parti önderleri ya da aydınlar ile de mücadele etmek zorunda kalıyorlardı. Lenin'in en önemli yapıtlarından biri olan, 1920'de, Komintern'in kuruluş döneminde yayınlanmış "*Sol*" *Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı*, bu mücadelenin en bilinen yüzüdür. Ama bundan ibaret değildir: Komintern içinde Bolşevik önderliğin en ciddi mücadelesi, örgütsel gevşekliğe karşı değil "aşırı sol" politikalara karşı verilmiştir!

Yani Bolşevizmin uluslararasılaşması, çok karmaşık, çok sancılı, çok çelişki kili boyutları olan bir süreçtir. Bolşevik önderliğin, özellikle de bu konularda hep ortak tutum alan Lenin ve Trotskiy'in izlediği esnek taktik yaklaşım, sürecin bu diyalektik karakterine yanıt olarak geliştirilmiş diyalektik bir yöntem olarak günümüzün bütün Marksistlerine ders niteliği taşıyan bir olgunluğun ifadesidir. Hiç kimse, Komintern 21 Koşulu ileri sürdü, buna uyanı kendinden ilan etti, geri kalanını bir düşman olarak gördü, ideolojik ve programatik olarak ezmeye çalıştı diye düşünmemelidir. 21 Koşul, Bolşevik Partisi'nin kendisi dışında hiçbir partinin önemli bir direnç göstermeden, istekli olduğunda da eski alışkanlıklarını derhal terk etme kapasitesini göstererek, birdenbire kendini uydurabileceği bir model değildi. Yılların, on yılların oluşum süreci, bu 21 Koşul ile altüst ediliyordu. Bu koşullara uymayan partileri ve kadroları baştan dışlamak mümkün değildi. Bu yüzden Bolşevik önderlik ana hattını belirledikten sonra en ileri unsur ve partileri kazanmak için müthiş esnek taktikler uygulamıştır. İşte "uluslararası Bolşevizmin oluşumunun diyalektiği" dediğimiz budur.

Tabii bu bakımdan Asya ve Latin Amerika gibi daha bakir topraklarda Bolşevizmin yayılması biraz daha kolay olmuştur. Buralarda on yıllarca geriye giden bir sosyal demokrat gelenek olmadığı için, bu partiler bir bakıma hayata gözlerini Bolşevik kavrayışı öğrenerek açmışlardır. Ama oralarda bile birçok sorun mevcuttu. Bunlardan biri, bu ülkelerin önünde ulusal kurtuluşun ve burjuva devriminin en yakıcı sorunlar olarak kendilerini ortaya koymalarıydı. Dolayısıyla, proletarya diktatörlüğü programı burada ancak belirli tadilatlarla geçerli olacaktı. İki devrimin iç içe geçmesinin ne kadar karmaşık politik ve örgütsel sorunlar doğurduğunu Rus deneyiminden biliyoruz. Bu tür sorunların ancak **sürekli devrim** perspektifiyle aşılabileceği Rus devriminin tarihsel önemde bir dersi idi. Ama sürekli devrim perspektifi, daha Lenin ölmeden, 1923'te Bolşevik önderlik içinde Trotskiy'e karşı ilkesiz biçimde başlayan önderlik yarışı temelli saldırıda büyük bir taarruza uğradığı için hizip kavgasının erkenden kurbanı oluyordu. Bunun sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki korkunç sonuçları (bütün bir tarihi dersin böylece unutulması ve her şeyin sil baştan ele alınmasının sonuçlarıdır bunlar) özellikle Çin devriminin 1925-1927 aralığında ardı ardına yaşadığı felaketlerde

büyük rol oynayacaktır.¹⁶

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki zorluklara ikinci örnek, birçok ülkede Marksizmin Komintern öncesinde en ufak bir etkiye sahip olmamasından kaynaklanmıştır. Elbette çok küçük sayıda militanın oluşturduğu bir çekirdekte başlayan tedrici bir büyüme, başka hiçbir olanak yoksa denenecektir. Ama o zaman da 21 Koşuldan ve Bolşevik örgütlenme ilkelerinden söz etmek çok anlamlı değildir. Birkaç aydından başka örgütlenecek kimse yoksa 21 Koşul ne işe yarar? İşte bu açıdan ilk örgütlenmelerde yaratıcılık bazen anlamlı sonuçlar vermiştir. Mesela Endonezya komünizminin kökeni Sarakat-ül İslam adını taşıyan anti-empyralist bir İslamcı örgütün içinde mayalanmıştır. Bu aşamada henüz Bolşevik programatik ve örgütsel ilkeler ancak kısmi bir rol oynayabilir, çünkü ortada bir parti, hatta onun bir ön biçimlenmesi olan liga (birlik) türü örgütlenme bile yoktur.

Ama esas sorun elbette sosyal demokrasinin etkisinin yoğun olduğu, kapitalizmin ileri düzeye ulaştığı, proletaryanın örgütlenmesinin on yıllara yayıldığı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde olmuştur. Burada Bolşevik önderliğin var olan partilere, hiziplere, önderlere yaklaşımındaki esneklik bugünün çalışma tarzına büyük ışık tutar.

Komintern'e giden yol

21 Koşul'un önemi, bazen buna ilişkin kararın Komintern'in kuruluşundan sonra, İkinci Kongre'de gündeme geldiğinin unutulmasına yol açar. Komintern 1919'da düzenlediği Birinci Kongre'de kurulmuş ve bir dizi partiyi üye olarak kabul etmiştir. Peki, neden Bolşevikler Birinci Kongre'de 21 Koşul tipi bir kararı gündeme getirmemiştir? Bolşevik örgütlenme tarzı ve stratejiyi yeni Enternasyonal'in örgütlenmesinde önemli görmedikleri için mi? Akıllarına sonradan mı gelmiştir bunun önemi? Lenin'in Marksizmini bir nebze tanıyan herkes bunun mümkün olmadığını bilir. Demokratik merkezîyetçi, disiplinli, legalite ile illegaliteyi (her ülkede somut koşulların belirlediği ölçüde) birleştirmeye dayalı bir mücadele partisinin Rusya'da olduğu gibi dünya devrimi için de gerekli olduğu anlayışı Lenin'in Marksizminin kaçınılmaz sonucudur. Mesele başkadır, ilk kongre ile ikincisi arasında koşulların değişmiş olmasıdır.

Komintern'in Birinci Kongresi 1919 yılının Mart ayında, yani Ekim devriminden sadece bir yıl dört ay sonra toplanmıştır. Bundan da önemlisi, Alman devriminden sadece dört ay sonra, Berlin ayaklanmasından ise sadece iki ay son-

16 20. yüzyılın tarihi bu konuda o kadar tutarlıdır ki, ta 40 yıl sonra Endonezya da Çin'e benzer bir felaketi aynı nedenle yaşayacak, sürekli devrim perspektifinin yok olması, zamanla kural haline gelen Stalinist Menşevik aşamalı devrim anlayışının dünya komünist hareketinde genelleşmesi, bu ülkede 1965 yılında bir milyon komünistin katledilmesine yol açan bir karşı devrimin başarılı olmasına yol açacaktır.

ra. Alman devriminin Batı Avrupa’da en az Ekim devrimi kadar büyük bir yankı yarattığını tahmin etmek zor değildir. Çünkü Almanya savaş öncesinde tarihin gördüğü en güçlü işçi sınıfı hareketine sahip ülkeydi. Deyim yerindeyse, herkes Almanya’ya bakıyordu. Buna, sadece 1914 sonrası Lenin’ini düşünenlerin anlayamayacağı şekilde Lenin de dâhildir. **Savaş öncesinde** Lenin de Almanya’ya bakmaktadır sosyalizmin meseleleri söz konusu olduğunda. Parti teorisinden tarım analizine, her alanda Kautsky’yi ve diğer Alman önderlerini kendine bir pusula olarak almaktadır. Lenin, ancak 1914’ten sonra, Alman partisi proletaryaya enternasyonalizmine ihanet ettikten, yani iş başa düştükten sonra uluslararası proletaryanın önderliğine soyunmuştur.

Dev önemdeki bu iki tarihsel olayın (Ekim ve Kasım devrimleri) etkisi altında Avrupa işçi hareketinde derin bir değişimin başlaması elbette beklenirdi. Ama henüz çok kısa bir süre geçmişti aradan, hele Alman devrimi söz konusu olduğunda. Dolayısıyla, Avrupa işçi sınıfı hareketi henüz büyük ölçekli ve köklü bir yeniden yapılanma ve yeniden kümelenme yaşamamıştı. “Büyük ölçekli” diyoruz, çünkü belirli bir örgütsel ayrışma yaşanıyordu. Önce “ön Enternasyonal” veya “Enternasyonal öncesi” denebilecek bir faaliyet, devrimin hemen ardından başka ülkelerin Ekim devrimine gönül veren sosyal demokrat kadroları ve savaş esirleri üzerinden bir dizi örgütlenmeye olanak yaratıyordu.¹⁷ Sonra 1918 yılı içinde doğan bir dalga içinde bir dizi ülkenin komünist partisi kuruluyordu.¹⁸ Ama bunların çoğunluğu bizim “ön Enternasyonal” olarak adlandırdığımız faaliyetin ürünüydü. Aralarında Rusya Müslümanlarının ve Rusya dışından Müslümanların da yer aldığı Müslüman Komünist Partisi de vardı.¹⁹ Bu dalganın doruğu, ama bütünüyle ülkenin kendi toprağında gelişen örneği, 1918 Kasım ayında patlak veren Alman devriminin hemen ertesinde Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht’in önderliğindeki Spartakusbund’un (Spartaküs Birliği) 31 Aralık 1918-1 Ocak 1919 günlerinde Almanya Komünist Partisi’ni (KPD) kurmalarıdır. Ama Fransa, İtalya, İspanya gibi daha sonra komünist hareketin çok güçlü partilere sahip olacağı ülkelerde örgütsel ayrışma henüz başlamamıştı. Almanya’da bile komünizmin saflarına daha sonra kazanılacak kadroların ve işçilerin çoğunluğu hâlâ sosyal demokrasi saflarındaydı. Kuşkusuz, hareketin içinde ve hatta işçi sınıfı tabanında Ekim devrimine ve önderliğine büyük sempati vardı. “Onlar yaptıysa biz de yaparız/yapalım” duygusu yaygındı. Lenin ile Trotskiy’in adları her yerde sempatiyle anılıyordu. Ama partilerin iç yapısında bu henüz bir yeniden saflaşmaya tam olarak yol açmamıştı. Örnek olarak söylenecek olursa, Almanya’da, Fransa’da, İsviçre’de, İtalya’da Ekim devrimine destek temelinde örgütsel ayrışma 1920’nin

¹⁷ Pierre Broué, *Histoire de l’Internationale Communiste 1919-1943*, Paris: Fayard, 1997, s. 53-58.

¹⁸ A.g.y., s. 65-69 ve 78.

¹⁹ Bu öyküyü daha önce anlattığımız için burada ayrıntıya girmiyoruz. Bkz. “Müslüman Halkların Ekim’i”, *Devrimci Marksizm*, sayı 34, İlkbahar 2018, s. 163-165.

sonbaharında ve 1920-21 kışında yaşanacaktır.

Zaten Bolşevik önderliğin 1919 Mart ayı için Moskova’da bir kongre çağrısı yapmasının nedeni de Avrupa’da Ekim devrimi ve Bolşevizm yanlısı bir önderliğin çeşitli ülkelerde billurlaşmış olması değil, İkinci Enternasyonal’in hortlaması ihtimaliydi. Savaş bitince (mütareke Alman devriminin etkisiyle 10 Kasım 1918’de imzalanmıştı), İkinci Enternasyonal’in sosyal şovenleri rahatlamıştı. Milliyetçi görevleri bitiyordu, şimdi kuzu postuna bürünüp enternasyonalist maskelerini takabilir, böylece burjuva barışına destek de olabilirlerdi. Sanki dört yıldır halkların birbirini boğazlamasına alkış tutmamış, işçileri emekçileri emperyalist paylaşım mücadelesinde “kendi” burjuvazileri daha büyük pay alsın diye “düşman” ülkelerin işçi emekçilerini öldürmek üzere cepheye çağırma çığırkanlığını kendileri yapmamışlar gibi, büyük bir pişkinlikle İkinci Enternasyonal’i ayağa kaldırmaya girişmişlerdi. Bu amaçla İsviçre’nin Bern kentinde bir toplantı çağrısı yayınlamışlardı. Taktik zamanlama konusundaki ince sezgisiyle Lenin derhal bir karşı odak oluşturmanın gerekli olduğuna karar verecekti. Sosyal şovenlerin tek alternatif olduğu bir dünyada enternasyonalizme dönük bütün ihtiyaç ve dürtülerin oraya akma ihtimali karşısında, yeni bir Enternasyonal için girişimin elle tutulur bir gerçek olarak gösterilmesi gerekiyordu. 1919 Mart ayında toplanan Birinci Kongre bu yüzden ulaşabildiği sosyal şoven nitelikte olmayan bütün öreğütlere açık bir karakter taşıyordu.

Birinci Kongre döneminde Komintern’in çok zayıf olduğunun altının çizilmesi gerekiyor. Kongre’ye katılan 51 delegeden 40’a yakını Bolşevik gelenekten geliyordu; bir bölümü Çarlık Rusyası’nın, Ekim devrimi sonrasında kendi kaderini tayin etmesi hakkı tanınan bölgelerinden (Baltık ülkeleri, Finlandiya, Polonya) veya henüz devrime kazanılamamış bölgelerinden (örneğin Ukrayna) gelmiş delegelerdi. Bunlar dışında, “ön Enternasyonal” faaliyetleriyle oluşan kadroların ürünü olan Komünist Partileri (Yugoslavya, Bulgaristan ile Romanya’dan oluşan Balkanlar vb.), aslında çok yakın döneme kadar tek ülke olan Avusturya, Macaristan ve Çekoslovakya KP’leri asil delegeler olarak kongrede yer alıyordu. Lenin’in bir kitle Enternasyonalini kurulabileceğine dair en büyük umudu olan Almanya Komünist Partisi’nin tek delegesi, Rosa Luxemburg’un hayattayken belirlediği, yeni Enternasyonal’in ancak bir kitle Enternasyonalisi olarak kurulabileceğine ilişkin ilkenin etkisi altında kuruluş kararına çekimser oy verecekti! Bunlara sadece Zimmerwald hareketinde yer alan, İsveç, Norveç, İsviçre partileri eşlik ediyordu. Durum buydu!

Sosyal demokratlar, anarko-sendikalistler, ortayolcular ve diğerleri

Bu aşamada Lenin ve Bolşeviklerin muhatap kabul ettikleri, Komintern’e kazanmak için çaba gösterdikleri partiler açısından yelpaze şaşırtıcı derecede geniş

tir. Ana öbekler şöyle sıralanabilir:

(1) Bütünlüklü ortayolcu sosyal demokrat partiler. Ortalama sosyal demokrat partinin solunda yer alan ama savaştan sonra da kendilerini hâlâ sosyal demokrat addeden, savaş sırasında kendi burjuvazilerini desteklememiş, tersine sosyal yurtseverliğe karşı tavır almış, ama şimdi komünizme tam olarak angaje olmamış bazı partiler: İsveç'in Sol Sosyal Demokratları, Norveç'in DNA'sı (Norveç İşçi Partisi).

(2) İçlerinde bir sol kanat içeren geleneksel sosyal demokrat partiler. Bunların yukarıdakilerden farkı, çeşitli eğilim ve hiziplere ayrılmış olmalarıdır. Bunlar arasında bulunan Fransız partisi 1920 Aralık Tours Kongresi'nde bölünecek ve yeni kurulan Fransız Komünist Partisi Komintern'e katılacaktır. Aynı şey İsviçre Sosyalist Partisi'nin Fritz Platten önderliğindeki sol kanadı için de geçerlidir.²⁰ Bu alanda en çarpıcı vaka İtalyan Sosyalist Partisi'dir (PSI). Bu partinin çoğunluğu işçi, yüz binlerce üyesi vardır. Lideri Giacinto Serrati çok popüler bir önderdir. Güçlü bir sol kanadı (ya da daha doğrusu kanatları) vardır. Amadeo Bordiga, Antonio Gramsci, Palmiro Togliatti, her biri son derece önemli Marksistlerdir. Partinin tek sorunu, Ekim devrimine ve Bolşeviklere karşı olan, başında Filippo Turati adlı bir lider olan, epeyce küçük bir sağ hizbin partideki mevcudiyetidir. Lenin ve Bolşevikler partinin mümkün olduğu kadar büyük bir kesimini kazanmaya çalışıyordu. Lenin'in Serrati ile ilişkisi çok iyiydi. Aslında Serrati Komintern'e bütünüyle angaje olacak bir eğilimde idi. Tek sorun, Serrati'nin Turati ve arkadaşlarından kopma konusundaki isteksizliği idi. Komintern adına partinin 1921 Ocak Livorno Kongresi'ne yollanan temsilciler "sol" komünist bir tutum alınca Serrati de yitirildi. Yeni İtalya Komünist Partisi, PSI'nin sadece sol kanadından kopanlarca küçük bir parti olarak kuruldu.

(3) Ortayolcular arasında elbette en önemlisi Almanya'da USPD olarak adlandırılmış olan parti idi. Bu parti savaş içinde SPD önderliğinin Kayzer'in milliyetçi savaş kışkırtıcılığını olduğu gibi benimsemesine tepki olarak bir ortayol arayışı içinde doğmuştu. Bu da, aynen İtalyan PSI gibi, yüz binlerce işçiyi örgütlemiş olan güçlü bir örgüttü. Başlangıçta, Komintern Almanya'dan yalnızca nispeten küçük kalmış olan KPD'yi Birinci Kongre'ye davet etmişti. USPD şimdilik gündemde yoktu. Ona biz de birazdan döneceğiz.

(4) ABD'de esas olarak IWW (International Workers of the World) adlı devrimci sendikal yapı, Avrupa'da ise en önemlisi İspanya'da CNT tarafından temsil edilen anarko-sendikalist akım. Bu açılım ilk bakışta akılları durduracak niteliktedir. Sonuç olarak sosyal demokratlar hep birlikte İkinci Enternasyonal üyeliğinden geliyordu. Lenin'in kendi partisinin adı da devrimden önce Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) idi. Buna karşılık anarko-sendikalistler ve anarhistler hem politikaya ve partiye karşı oldukları, hem de UİB'de Marksistler ile

²⁰ Platten, ilk kongrede Komintern Yürütmesi'ne seçilecektir.

Bakuninciler arasında yaşanan sert mücadele dolayısıyla İkinci Enternasyonal'e katılmamışlardı. Lenin için partinin, hem de disiplinli ve merkezîyetçi bir partinin önemi ortada iken, anarko-sendikalistlerin parti karşıtlığı da dillere destan iken, bu yakınlaşma kimseye kolay anlaşılır gibi gelmeyecektir. Ama gerçeklik işte budur. Sonunda bu akımın Komintern'e kazanılamamış olması, baştaki çat banın önemini ortadan kaldırmaz. Üstelik bu yakın temas içindedir ki, ileride İspanya devriminin önemli akımlarından POUM'un lideri olacak Andreus Nin'in yanı sıra Victor Serge gibi önemli aydınlar da kazanılabilmektedir. Burada esas nokta, Lenin'in işçi sınıfının uluslararası örgütünü yeniden kurarken gösterdiği esnekliktir.

21 Koşul ve sonrası

Birinci Kongre'ye giderken durum buydu. Ama 1920 yılının yaz aylarında düzenlenen İkinci Kongre bambaşka bir ortamda gerçekleşmiştir. 1919-1920 yılları Avrupa devriminin büyük bir atılım yaptığı yıllardı. Macaristan'da ve Bavyera'da kısacık da olsa yeni sovyet cumhuriyetleri kuruldu. Britanya başbakanı Lloyd George ve Fransa başbakanı Georges Clémenceau dahi devrimin bütün kıta üzerindeki gücünü teslim ediyordu.²¹ En önemlisi, 1918 Kasım'ında başlayan Alman devrimi büyük sarsıntılarla devam ediyor ve Avrupa'nın geri kalanında işçi sınıfı Avrupa'nın en güçlü işçi hareketine sahip bu ülkede olan bitenin derslerini çıkarmaya başlıyordu. Bu toplu durumdan dolayı Avrupa kıtasında ardı ardına birçok komünist partisi kurulacak ve bunlar Komintern'e yönelecektir. Birinci Kongre ile farklılık açıktır: Yukarıda ilk kongreye yalnızca 51 delegenin katıldığını, bunların çoğunun da Rusya delegeleri ile birlikte Rusya'dan bağımsızlaşmış ya da devrime henüz kazanılmamış ülkelerden gelen Bolşevikler olduğunu yukarıda belirtmiştik. Eski Rus Çarlığı coğrafyası **dışından** kongreye katılan örgütlerin sayısı iki elin parmaklarını geçmez. Bunu İkinci Kongre'nin sayılarıyla karşılaştırmak durumu ortaya koyacaktır: Bu kongreye 37 ülkeden 67 örgüt, 217 delege ile katılmıştır! Komintern hızla bir dünya partisinin maddi koşullarına sahip olmaya doğru ilerlemektedir.

21 Koşul, bu bağlamda Komintern'in "Nuh'un gemisi" haline gelmesini engellemek için gelenleri Bolşevik parti ve strateji doğrultusuna sokmayı hedefleyen bir koşullar dizisidir.²² İlk taslağı Lenin tarafından kaleme alınmış, daha sonra koö misyonlarda belirli değişiklikler geçirmiştir. Her zamanki gibi Bolşevikler bunu gayet bilinçli şekilde döneme uygun ve somut bir taktik olarak benimsemişlerdir. 21 Koşul kararının kendi metninin dibacesi (girişi) bunu açık açık söylemektedir.

21 Broué, a.g.y., s. 97-98.

22 Bu yazıda 21 Koşul'u ayrıntılı biçimde analiz etmeyeceğiz. Daha fazla bilgi için Levent Dölek'in bu sayıdaki yazısına bakılabilir.

Komünist Enternasyonal'in Birinci Kuruluş Kongresi, partilerin Üçüncü Enternasyonal'e kabul edilmesi konusunda kesin koşullar belirlemedi. Birinci Kongre toplandığı zaman ülkelerin çoğunda sadece komünist grup ve eğilimler vardı.

Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi bambaşka koşullarda toplanıyor. O günden beri çoğu ülkede grup ve eğilimler yerine komünist partiler ve örgütler bulunmaktadır. Daha kısa zaman önce İkinci Enternasyonal içinde yer alan ve şimdi Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen ama gerçekte komünist olmamış partiler ve gruplar da Komünist Enternasyonal'e yöneliyorlar. İkinci Enternasyonal iflah olmaz biçimde bozguna uğramıştır. İkinci Enternasyonal'in çıkış yolunun kalmadığını gören iki arada bir deredeki partiler ve "merkez"ci gruplar, gitgide güçlenen Komünist Enternasyonal'e yaslanmaya çalışıyorlar. Fakat bunu yaparken kendilerine daha önceki oportünist veya "merkezci" politikalarını sürdürme imkanı verecek bir "özerkliği" de korumayı umuyorlar. Bir bakıma Komünist Enternasyonal moda olmuştur.²³

Burada geçerken 21 Koşul'un programatik olmaktan çok partinin örgütsel karakterine ve izleyeceği stratejik hatta ilişkin bir koşullar dizisi olduğunu vurgulamak özellikle yararlıdır. 21 Koşul Bolşevizmin uluslararasılaşması bakımından hayati bir rol oynamıştır, ama ona yapabileceğinden daha fazla iş yüklemek doğru değildir.

Şimdi sormamız gereken soru şu: 21 Koşul Lenin ve Bolşeviklerin kendi dışlarındaki siyasi akımlara karşı tutumlarını değiştirmiş midir? Bu soru çok önemlidir. Çünkü Birinci Kongre toplandığında Komintern'in cazibesi sınırlıydı. Bu yüzden denebilir ki, Bolşevikler aşırı zayıf kalmamak için çarnaçar hangi akıma ulaşabildilerse onu davet etmişlerdir. Ama Avrupa devriminin kabarışının etkisi altında komünizmin prestiji yükselince 21 Koşul'la katılımı sınırlamak istemişlerdir. Öyleyse, diye sonuçlanabilir bu akıl yürütme, ilk dönemin "Mevlana politikası" artık geçerliliğini yitirmiştir. Bolşevikler Komintern'e artık sadece kendilerine benzer olanları almak istemektedir. Lenin kendisi İkinci Kongre'yi "ortayolculukla savaş kongresi" olarak nitelmiştir. Öyleyse en azından ortayolculuk ile ilişki artık kesilecektir.

İlk bakışta düz mantıkla bakıldığında doğru görünebilecek olan bu değerlendirme kesinlikle doğru değildir. Bunu söylememizin iki temel nedeni vardır. İkincisine birazdan döneceğiz. İlkini açıklamaya şuradan başlayalım. Yukarıdaki farazi akıl yürütmeyi özetlerken dedik ki, "Bolşevikler Komintern'e artık sadece kendilerine benzer olanları almak istemektedir." Ama şurada ya da burada istisnalar dışında, Avrupa sosyal demokrasisi içinde "Bolşeviklere benzer" akımlar yoktur ki! 21 Koşul, **Bolşeviklere benzemeyen akımları dışa-**

²³ *Komintern Belgeleri*, I, a.g.y., s. 130.

rıda bırakmak için değil, Bolşeviklere benzemediği halde Komintern'e gelen akımları Bolşevikleştirmek için kabul edilmiştir. Yani mantığında bir değişim süreci vardır. Öyleyse, diyalektik vardır. Çelişki vardır. Bu durumla başa çıkmayı amaçlayan her taktik yaklaşım, kendisi çelişkilerden örülmüş bir yapıya sahip olmalıdır. Nasıl?

Lenin'in İkinci Kongre'yi "ortayolculukla savaş kongresi" olarak nitelediğini yukarıda belirttik. Bu nitelmeden çıkacak sonuç, ilk bakışta, İkinci Kongre'den sonra Komintern'in kendi dışındaki ortayolculara sırtını dönmesi olmalıdır. Artık komünistler kendi bildikleri yolda şaşmaz bir kararlılıkla yürüyecektir. Fakat o da ne? Yaz aylarında toplanan İkinci Kongre'nin hemen ardından Komintern Almanya'da USPD'yi kazanmak için kıyasıya bir mücadeleye girer. Ekim ayında bu savaş kazanılacaktır. Şunu vurgulu biçimde söylemek gerekir: USPD tarihinde **ortayolculuk olarak anılan akımın en mükemmel örneği** olmuştur. Sosyal şovenlerden kopmuş, ama devrimci Marksizmle (yani 1919 başından itibaren KPD ve Komintern ile) birleşmeyi amaçlamayan, varlığı örgütsel olarak da bilirlenmiş bir ortayolculuk, hem de kitlesel ölçekte bir ortayolculuk. Komintern "ortayolculukla savaş" kongresinden çıkışta bu partiyi kazanmaya girişiyor! Üstüne üstlük bu parti, Kautsky'nin partisi! Savaş öncesinde Marksizmin önde gelen teorisyeni olan bu şahsiyet, Ekim devriminin karşısında yer almış, Lenin onu yerden yere vurduğu *Proleter Devrimi ve Dönük Kautsky* risalesini o tarihten tam iki yıl önce Ekim-Kasım 1918'de yazmıştır. Trotskiy ise Kautsky'ye karşı zehir zemberek bir polemik yapan *Terörizm ve Komünizm* başlıklı risalesini 1920'de, Kızıl Ordu komutanı olarak zırhlı trende cepheleleri dolaşırken yazmıştır. Komintern, iki onursal başkanının "hain" ilan ettiği adamın partisini kazanmak üzere kolları sıvamış olmaktadır!

Bu öykü, tarihi bir ders karakteri taşıyor. Komintern'in bu açılımı USPD tabanında olumlu yankılar yaratınca, parti 1920 Ekim ayında Halle kentinde bir kongre düzenlemiştir. Bu kongre, Marksizmin o dönemde uluslararası alanda tanınmış iki ismi arasında bir düello gibi geçmiştir. Kızıl köşede Komintern başkanı Zinovyev vardır. Bu etkili hatip delegelere aralıksız dört saatlik bir konuşma ile hitap etmiştir. Pembe köşede ise Alman SPD'sinin Avusturya kökenli ünlü teorisyeni Rudolf Hilferding. Kongre sonunda USPD, delegelerin çoğunluğunun oyuyla Komintern'e katılmayı kabul etmiştir. Tabii, partisinin sağ kanadını temsil eden Kautsky, Hilferding ve arkadaşlarıyla birlikte partiden kopmuştur. İşte bu esnek taktik sayesinde yüz binlerce işçinin üye olduğu USPD'nin çoğunluğu 1919 başında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht tarafından kurulmuş olan KPD ile birleşmiş ve Almanya Birleşik Komünist Partisi adını almıştır (VKPD). Böylelikle komünizm Almanya'da bir kitle hareketi haline geliyor, Komintern de Avrupa'nın en önemli ülkesinde güçlü bir seksiyona sahip oluyordu.

Burada bir an durup Lenin'in öngörü kapasitesinin bu alanda da nasıl hedefi tam 12'den vurduğunu görmek önemlidir. Halle Kongresi'nden altı ay önce, *Bir*

Çocukluk Hastalığı'nda Lenin "dönek Kautsky"nin partisi hakkında şunları yazıyor:

Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi açıktır ki homojen bir parti değildir. Eski oportünist liderlerin (Kautsky, Hilferding ve analıyıcıları ki hatırı sayılır ölçüde Crispian, Ledebour ve ötekiler) yanı sıra, (...) bu partide, hızla büyümekte olan bir sol ve proleter kanat ortaya çıkmıştır. Sanıyorum 750 bine yakın üyesi olan bu partinin yüz binlerce üyesi, Scheidemann'ı terk edip hızla komünizmin tarafına geçmekte olan proleterlerdir. Bu proleter kanat zaten (...) Komünist Enternasyonal'e koşulsuz biçimde katılmayı önermiş bulunuyor. Partinin bu kanadı ile bir "uzlaşma"dan korkmak gülünç olur. Tam tersine, Komünistler için onlarla uygun bir uzlaşma biçimi aramak **ve bulmak** bir görevdir.²⁴

Keskin sirke küpüne zarar

Bu epizot komünizmin tarihinin en büyük ironilerinden biridir. Ama 1920 yılı içinde belki de aynı derecede ironik bir başka olay yaşanmıştır. Temmuz ve Ağustos aylarını "ortayolculukla savaş"a vakfeden Lenin, daha önce Nisan-Mayıs aylarını ise en önemli kitaplarından birini yazmakla geçirmişti: "*Sol*" Komünizm: *Bir Çocukluk Hastalığı*. İkinci Kongre delegeleri kalacakları otele geldiklerinde odada kendilerini, kongre hazırlık dokümanlarının yanı sıra, Trotskiy'in *Terörizm ve Komünizm* çalışmasıyla (ne kadar anlamlı!) birlikte bu kitap bekliyordu!²⁵

Lenin'in 1920 yılında komünist hareketin "aşırı sol" akımlarına karşı başlattığı mücadele, 1921 ve 1922 yıllarında sürecektir.²⁶ "Sol" komünizm denince birden fazla eğilim bir araya toplanmış oluyor. Ama sanırız bütün bu tartışmada, Lenin'in kitabında da ortaya konulduğu gibi en önemli şey şudur: Devrimin koşullarının henüz olgunlaşmadığı bir durumda devrimi zorlamak, iktidarı almaya çalışmak, hatta koşulları suni olarak yaratmaya çalışmak. Devrimin koşulları arasında ise en önemlisi, Lenin'in 1917'de ayaklanma tartışmasında açıkça ifade ettiği gibi, sınıfsal dengelerdir, en başta işçi sınıfının sınıf bilinçli katmanlarının çoğunluğunun devrimin saflarına meyletmesidir.²⁷

24 V. I. Lenin, "'Left-Wing' Communism—An Infantile Disorder, *Collected Works*, Moskova: Progress Publishers, 1977, cilt 31, s. 73-74.

25 İhtiyaç yok ama bu durumun, Ekim devriminin ve Komintern'in önde gelen iki önderinin kim olduğuna dair yeni bir sembolik delil oluşturduğuna yine de dikkat çekelim.

26 Bu mücadeleyi mükemmel biçimde anlatan iki kaynak var: Miloš Hájek, *Storia dell'Internazionale comunista. La politica del fronte unico*, Roma: Editori Riuniti, 1975; Pierre Broué, *L'Internationale communiste 1919-1943*, a.g.y.. Hájek 1970'li yıllarda yozlaşmış bir işçi devleti ("Prag baharı" sonrası Çekoslovakya) koşulları altında yazmaktadır. Broué ise Trotskisttir. Ama ortaya çıkan tablo ve değerlendirmeler aynı yöne işaret ediyor: "Sol" komünizm çıkmaz bir yoldur ve devrimci dönemde Komintern'in başına gelmiş en büyük talihsizliktir.

27 Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde İtalya delegesi ile Lenin arasında yaşanan polemik, bu tartışmanın tipik bir örneğidir. Terracini'nin devrim için komünist partisinin işçi sınıfının çoğun-

Bu tartışma kendi içinde çok önemlidir. Bu mücadeleyi ve bunun Komintern'in tarihinde nereye yerleştiğini politik açıdan başka bir yazıda derinleştirmeyi amaçlıyoruz. Ama okuyucu, "bunun Komintern'in etkisinin yayılması ve örgütlenmesi konusuyla ilişkisi nedir?" diye sorabilir. Lenin'in, Trotskiy'in ve onları destekleyen komünistlerin "sol" komünizme karşı verdiği mücadelenin türevi, komünist hareketin işçi sınıfı saflarında gittikçe daha kitlesel bir güç haline gelmesi, başka bir şekilde söylenirse, sosyal demokrat olsun, burjuva partilerine meyletsin, partisisiz olsun, büyük işçi kitlelerine ulaşması için aralıksız bir çalışmanın önemidir. Dolayısıyla, ortayolculuğa karşı savaş, "sol"a doğru bir yöneliş değildir. Hep daha sola yönelmek, "aşırı sol" bir pozisyon, Marksizmin işçi sınıfıyla birlikte, onun bir adım önünde yürüme stratejisiyle çelişebilir. Lenin ve Trotskiy için işçi sınıfını kazanmak hayati önemdedir. İşçi sınıfına ulaşmanın yöntemi ortayolcu parti ve akımları Bolşevizme kazanmaktan geçiyorsa, bunun yapılması gerekli hale gelir. Ortayolcu akımları kazanmak ve özellikle işçi bileşenini Bolşevikleştirmek: İşte Halle Kongresi epizotunun esas açıklaması burada yatar.

Yani ortayolculuğa karşı savaş, ortayolcularla savaşa dönüştürülmemelidir. Ortayolcuların, özellikle işçilerin ortayolculuktan Bolşevizme dönüşmesine vesile olmalıdır.

Sonuç

Komintern'in ilk dört kongresinin damga vurduğu devrimci dönemi, bizim bu yazıda ele alamadığımız daha nice taktik, politik ve örgütsel dersle doludur. Bunlardan özellikle geçiş talepleri, Birleşik İşçi Cephesi ve işçi ya da işçi-emekçi hükümeti şiarı, komünistlerin daha sonraki taktikleri bakımından Komintern öncesi döneme göre büyük bir ilerlemeyi temsil eder. Sömürgelere ve ulusal soruna, anti-emperyalist mücadeleye, kadınlar arasında komünist çalışmaya, sendikalara, komünist partilerin yapısına vb. bir dizi soruna ilişkin kararlar, Marksist hareketin daha önce sadece tekil ülkeler için geliştirdiği konuları derinlemesine ele almış, daha sonraki gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Biz burada Komünist Enternasyonal'in biriktirdiği politik müktesebattan ziyade, Komintern'in Enternasyonallerin tarihinde nerede durduğu sorusu üzerinde odaklandık. Bu tartışmadan çıkarttığımız sonucu yine berrak biçimde ifade edelim: Marksizmin programının ayrılmaz bir boyutunu oluşturan dünya devriminin gerekli kıldığı dünya partisine tarihte en çok, en elle tutulur tarzda yaklaşan örgüt, Komintern'dir. Bu örgüt, Leninist partiyi doğduğu topraklardan yeryüzüne yayarak bir uluslararası Bolşevizm oluşturmuştur. 21 Koşul, bu yeni uluslararası

luğunu kazanmasının hiç de gerekli olmadığı iddiasına karşı Lenin bunun gerekli olduğunu ileri sürdükten sonra, her ne kadar ortayolculuğa karşı savaş gerekli ise de bunu bir "hobi" haline getirmemek gerektiğini vurgular: "Karşımızda" der, "ortayolculara karşı savaştan daha ciddi sorunlar var." Hájek, a.g.y., s. 20-21.

hareketin örgütsel ve stratejik yapısının çimentosu olmuştur.

Ne var ki, uluslararası Bolşevizmin kuruluşunu dümdüz bir doğru ekseninde seyahat eden bir süreç olarak düşünmek çok büyük bir yanlış olur. Bolşevikler, en başta Lenin, başka örneklerde de görüldüğü gibi, ilkede son derecede katı, ama taktiklerde son derecede esnek bir yaklaşımı Komintern'in kuruluşunda pusula olarak almışlardır.²⁸

Bugün, Stalinizmin işçi sınıfının devrimci öncüsünü siyasi olarak parçalamasından ve örgütsel olarak tasfiyesinden ve 1989-91 sonrasında sol liberalizmin işçi sınıfını, solu ve kitleleri Marksizmden dahi koparmasından sonra, komünist dünya partisini yeniden kurmak son derecede zorlu, ama aynı zamanda son derecede önemli bir görev. Kapitalizmin derin ekonomik krizi ve ona bağlı olarak gelişen barbarlık eğilimleri bu görevi yakıcı hale getiriyor. Ama bu görev için kollarını sıvayan devrimci Marksistler, karşılarında, bir komünist Enternasyonal'i gerçekten kurmaya istekli ve tarihi birikim açısından donanımlı pek az siyasi örgüt bulabiliyorlar. Bu çelişkili tablo karşısında, Komintern'in kuruluş taktikleri ve ilke ile taktik arasındaki diyalektik ilişki, komünistlere yol göstermek bakımından büyük ve zengin bir tarihi ders niteliği taşıyor.

²⁸ Bu yaklaşımın Lenin'in politikasının başka boyutlarındaki dışavurumunun izini hep sürüyoruz. Bir örnek olarak, Lenin'in savaş politikasının bu iki veçhesine ilişkin bkz. Sungur Savran, "Savaşa Karşı Savaş: Cihan Harbinde Lenin , Liebknecht, Luxemburg", *Devrimci Marksizm*, sayı 25, Kış 2015-2016, özellikle s. 71-76.